

Минуло століття з часу виголошення промови Є. Олесницького на святі вшанування пам'яті Т. Шевченка, проте і досі національні гасла обох українських просвітньо-культурних і громадсько-політичних діячів залишаються актуальними і як ніколи раніше потребують глибокого осмислення кожним українцем.

Із метою пробудження національної самосвідомості у широких мас українства Є. Олесницький став одним із найдіяльніших учасників “Просвіти” у Львові та в Стрию. У 1909 р. з метою вшанування пам'яті Т. Шевченка стрийська філія товариства збрала 100 крон на зведення пам'ятника видатному поету в Києві. 1914 р. в урочистій обстановці на східному фасаді Народного дому в Стрию у честь 100-річчя від дня народження Т. Шевченка вмуровано пам'ятну таблицю з викарбуваним на ній написом: “В пам'ять століття уродин генія України Тараса Шевченка 1814–1914 рр. Стрийщина”. На відкритті Є. Олесницький вкотре виголошував промову. Пам'ятна таблиця збереглася і донині.

Є. Олесницький завжди брав активну участь у політичних вічах, з'їздах, маніфестаціях та інших публічних заходах, що відбувалися у різних містах Східної Галичини і збирали представників української політичної еліти. Як один із лідерів народовців він не одноразово підкреслював, що у своїй діяльності керується національними прагненнями українців. Так, 1894 р. на Шевченківському святі Є. Олесницький скористався нагодою для критики українсько-польсько-австрійського порозуміння. Політик став одним із тих народовців, котрі опротестували “нову еру”, закликаючи до послідовної опозиційної тактики парламентської боротьби за основні інтереси українського народу. Досвід становлення політичної кар'єри Є. Олесницького і, власне, його політична діяльність можуть слугувати взірцем служіння рідному народові і стати корисними для нинішніх українських депутатів.

Зазначимо, що плідною виявилась і наукова діяльність Є. Олесницького щодо вдосконалення української правничої термінології та поглиблення теоретичних основ цивільного права. За це у 1889 р. він був обраний дійсним членом Наукового товариства ім. Т. Шевченка і став учасником історично-філософської секції товариства.

Отже, одним із чинників формування світогляду Є. Олесницького стало “громадівське” оточення Тернопільської гімназії, де він почав набувати досвіду громадської діяльності, заклав фундамент патріотичних переконань, що стали основою для становлення Є. Олесницького як майбутнього впливового суспільно-політичного діяча. Неабияку роль у плеканні національного духу Є. Олесницького відіграли заклики, погляди та ідеї Т. Шевченка. Занурюючи свій допитливий розум у творчу спадщину генія України, юний “громадівець” Є. Олесницький відкрив для себе складні закономірності функціонування суспільного організму, глибоко усвідомив тенденції національного розвитку українського народу, збагнув роль національної ідеї у становленні окремої особистості. Громадсько-політичний діяч протягом усього життя беріг у своєму серці той вогник любові до народу, який пророк національного відродження України запалив своїми безсмертними творами.

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФОРМАТ СВІТОГЛЯДУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ЩЕРБЯК Ю.А. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 168.522

Літературна спадщина Тараса Шевченка має багато інтерпретацій, адже він поставав у різних іпостасях. І причина тому лежить, напевно, не лише в заангажованості окремих дослідників його творчості, але й у самій багатогранності його таланту. Цілком очевидно, що Шевченкознавчі дискусії триватимуть ще дуже довго, і до великої кількості вже оприлюднених досліджень додаватиметься все більше нових наукових розвідок. Одним із таких актуальних нині питань є релігійний світогляд Корбзаря національного духу, який до сьогодні ще маловивчений і потребує детального аналізу.

У сучасному шевченкознавстві існує два основних підходи щодо літературно-критичного освоєння поетичного спадку Тараса Шевченка та визначення його місця в культурно-історичному процесі. Канонізаційна модель сприйняття поета, обстоює тезу, що Шевченко – геній і пророк української нації. До цієї моделі відносимо праці М. Грушевського, О. Барвінського, В. Барки, С. Кониського, П. Куліша, І. Огієнка, О. Огоновського, І. Франка, М. Чалого та інші. Десакралізаційна модель сприйняття поета сутнісно характеризує підхід до мистецького феномену Кобзаря з класових позицій. Цю модель розробляли у своїх працях М. Драгоманов, О. Дорошкевич, А. Річицький, Є. Шаблійовський та інші. Окремо стоїть інтерпретаційна доктрина Василя Барки. В основу рецепції творчого методу Тараса Шевченка Василь Барка кладе Божественну Христософію: в ній поет – містичне опроявлення, яке діє на рівні матеріальності. Важливою особливістю міркувань дослідника є Шевченків *кордоцентризм*. В. Барка визначає його як домінуючу категорію, що зорганізовує поезію Кобзаря. Цей погляд походить від Біблійної мудрості, в якій серце – осереддя духовного життя людини. Таким чином, інтерпретуючи творчість Кобзаря, дослідник зосереджує увагу на онтологічних коріннях мистецької свідомості поета, визначаючи їх теологічною християнською доктриною.

Також чільне місце у творчому доробку Кобзаря займає маріологічна (богородична) тематика. Поет постійно звертався до узагальнених образів жінки-матері, матері-України, а також Пречистої Діви Марії, здійснював взаємопереходи між ними, підносив до ореолу святості та оспівував феномен материнства загалом. У поетичній спадщині Тараса Григоровича, як зазначає Б. Лепкий, образ матері постійно перекликається з постаттю Богородиці.

На переконання професора П. Кралука, формування релігійного світогляду Тараса Шевченка визначалося кількома чинниками. Першим серед них була традиційна українська селянська релігійність, яка мала у своїй першооснові чимало давніх праслов'янських вірувань. Саме з цим типом “природної” релігійності Шевченко познайомився найраніше.

Другим чинником, який впливав на релігійні погляди Тараса Шевченка, було домінуюче в Україні й загалом у Російській імперії православ'я з відповідними канонізованими богослужбовими практиками й віровченням. Воно було органічно пов'язане з традиційною українською релігійністю. Тарас Григорович був ознайомлений як з православною обрядовістю, так і з православною релігійною літературою. Окрім того, в дитинстві Шевченко наймитував у дяка П. Богорського, який посилав його замість себе читати Псалтир над померлими кріпаками. Також служив він у кирилівського священика Г. Кошиці. А це давало майбутньому письменнику можливість краще пізнати обрядову й ідейну сторону православ'я. Судячи з листів, “Щоденника” та інших матеріалів, настільною книгою Шевченка часто виступала Біблія. Вочевидь це зумовлювалося не лише відповідним православно-релігійним вихованням у дитинстві, а й навчанням в Академії мистецтв, де слухачів орієнтували на використання сюжетів з біблійної історії. Проте ставлення Шевченка-мислителя до Біблії не можна вважати канонічно православним. Незважаючи на його відносно часті звернення до біблійних сюжетів, він шукав там передусім поезію. Про поетичну інтерпретацію Біблії засвідчують його переспіви окремих місць Псалтиря та Книг пророків. Здебільшого ці твори вирвані з автентичного біблійного контексту, а при їхньому написанні переважно використовувалась поетична біблійна форма. У деяких випадках поет брав біблійні цитати як епіграф до своїх творів.

Негативне ставлення демонстрував Тарас Шевченко стосовно багатьох елементів тодішнього російсько-православного культу, розглядаючи їх як “ідолопоклонство”. Для нього справжня релігія є естетично витонченою, спраглою до краси, прекрасного. Тут давалася ознака естетичності української ментальності, яка надзвичайно сильно була виражена у смислообразах Шевченка, а також те, що він був художником і мав розвинуте естетично-художнє бачення світу.

Третій чинник, який впливав на релігійний світогляд Тараса Шевченка, пов'язаний з етнічно чужими для українців конфесіями (передусім католицизм, іудаїзм, мусульманство). Ставлення до них у письменника здебільшого негативне, часто спричинене українськими етнічними стереотипами, хоча водночас толерантне до їхніх представників. Велика увага у Шевченковій творчості приділена католицизму. В “Кобзарі” не бракує поезій, зміст котрих має чіткі антикатолицькі мотиви. Одні з них (приміром “Полякам”, “Тарасова ніч” чи “Гайдамаки”) негативно оцінюють роль Католицької Церкви в історії України, інші – нібито засуджують католицизм загалом (“Єретик”).

Четвертий чинник, який впливав на релігійність Тараса Шевченка, – це нові, “нетрадиційні” для України, почасти релігійні (протестантські), секулярні ідеології, породжені епохами Відродження, Реформацією, Просвітництвом та реаліями початку XIX ст. Незважаючи на задеклароване несприйняття секулярних вчень, вони мали вплив на світогляд та релігійну

поведінку визнаного достойника української нації. Зокрема, сприяли виробленню в нього своєрідної позаконфесійності, яка, з одного боку, виражалася в ігноруванні догматів та канонів офіційних церков, вільному, вкрай суб'єктивізованому “біблеїзмі”, а, з другого, визначала толерантне ставлення до представників різних релігій. Ймовірно, що ці секулярні вчення пробудили в Тараса Шевченка своєрідний вільнодумний стиль “спілкування з Богом”.

Підсумовуючи аналіз соціокультурних особливостей формування релігійного світогляду Тараса Шевченка пошлемося на висновок Івана Франка, виголошений у “Присвяті”: “Він був сином мужика – і став володарем у царстві духу. Він був кріпаком – і став велетнем у царстві людської культури”. Незважаючи на різноплановість чи навіть “суперечливість”, релігійні погляди Т. Шевченка характеризуються певною цілісністю. Важливою особливістю його релігійного світогляду є кордоцентризм, який визначається як домінантна категорія, що зорганізовує самотутню поезію Козаря. Тарас Шевченко запропонував своє бачення Бога, святості та християнства. Воно було далеким від догматизованого бачення офіційних християнських церков, несло на собі печатку тогочасних просвітницьких уподобань. Це християнство правомірно назвати позаконфесійним із вираженими українськими національними особливостями, тоді як російське православ'я та синодальна церква були для Кобзаря чужими. В них він бачив лише інструмент національної, соціальної, політичної несправедливості, лицемірство і фальш.

Окрім цього, релігійно-світоглядні погляди поета зумовлювалися не лише різними чинниками впливу (традиційна українська селянська релігійність, домінуюче в Україні й загалом у Російській імперії православ'я з відповідними канонізованими богослужбовими практиками й віровченням тощо), але й визначалися як обставинами життя Кобзаря, так і специфікою його творчих змістовлень і вчинкових дій.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І НАЦІОНАЛЬНА САМОСВІДОМІСТЬ ЗАКОРДОННИХ УКРАЇНЦІВ

ЯРОШИНСЬКИЙ О.Б. (м. Київ)

Copyright © 2014

УДК 168.522

Здавна та з певних причин поза межами українських земель опинилося багато українців (за різними підрахунками – від 10 до 20 мільйонів). Будучи відірваними від рідної землі й гостро переживаючи в далеких країнах розлуку з Батьківщиною, українські емігранти пройшли пришвидшений процес національного самоусвідомлення і навіть перевершили в цьому людей, які залишились жити в Україні. Відчуваючи тимчасовість свого перебування на чужині, сподіваючись повернутися до рідної землі, українці мріяли про її визволення і державну самостійність. Це бажання, незважаючи на різноманітні політичні й конфесійні вподобання, було в українців таким сильним, наповненим такою пасіонарною енергією, що не тільки не вмерло в жорнах чужинської асиміляції а й стало тією іскрою, що пробудила приспане комуністичним режимом “населення УРСР” до змагань за незалежну українську державу й краще життя в ній. З погляду сьогодення значення української національної спільноти за кордоном для утвердження Української держави не можна переоцінити.

Жодні сьогоденні вигадки про те, що, мовляв, українство використовувалося й підтримувалося капіталізмом для повалення СРСР і взагалі було “заручницею холодної війни”, не спотворять величної картини гарячого кипіння національного життя розсіяних по чужих краях світу українців. Разом з цим маємо визнати, що духовна праця української діаспори досі належним чином не вивчена й не поцінована.

У дні святкових приготувань до відзначення дня народження Тараса Шевченка буде найбільш доречним згадати, що духовний зв'язок закордонних українців з Україною увесь час тримався й за допомогою Шевченкового слова. Маленькою ілюстрацією тієї великої сили, яку мав Т. Шевченко на українське середовище за межами України, є публікація твору Галі Кохно “Мій